

RÅDET FOR DYREETIKK

**Jakt, fangst og fiske på dyr i hegn/steng, og utsetting
av oppdrettete dyr i naturen for jakt/fiske**

Uttalelse avgitt oktober 2005

RÅDET FOR DYREETIKK

Oppnevnt av Landbruks- og matdepartementet og Fiskeri- og kystdepartementet

Rådet for dyreetikk (tidligere Landbruksdepartementets etikkutvalg) er et uavhengig, rådgivende organ oppnevnt av Landbruks- og matdepartementet i samråd med Fiskeri- og kystdepartementet.

Rådet for dyreetikk skal:

- 1) Holde seg orientert om og vurdere prinsipielle etiske sider ved alle typer dyrehold og bruk av dyr, samt forholdet til viltlevende dyr.
- 2) Vurdere direkte og indirekte bruk av bioteknologiske prinsipper på dyr.
- 3) Vurdere etiske sider av moderne avlsarbeid og dyrehold, herunder bevaring av genetisk mangfold og hensynet til ville biologiske ressurser.
- 4) Vurdere behov for endringer i eksisterende lovverk og forvaltningspraksis på dyrevernområdet og gi råd om dette til myndighetene.
- 5) Bidra til en løpende debatt om dyreetiske spørsmål i samfunnet og drive holdningsskapende arbeid.

I perioden 2005-2007 har rådet følgende medlemmer: Alvhild Hedstein (leder), Karin Westrheim (frittstående medlem), Brita Skallerud (terrestrisk dyrehold), Karl Olaf Jørgensen (akvatisk dyrehold), Morten Bakken og Ole Torrissen (forskningsmiljøene), Toralf B. Metveit (dyrevernorganisasjonene) og Marie Anette Hagen-Hansen (forbrukerne).

Cecilie Mejdell er rådets sekretær.

Tidligere uttalelser finnes på nettsiden [http://org.umb.no/etikkutvalget](http://org.umb.no/etiklutvalget)

Kontaktadresse:

Cecilie M. Mejdell (sekretær)

Arnemovn. 6, 2500 Tynset

Tlf.: 62 48 20 26 Faks: 62 48 23 26

cecilie.mejdell@fjellnett.no

INNHALDSFORTEGNELSE

Sammendrag	4
Henvendelse / bakgrunn for uttalelsen	5
Introduksjon og avgrensning	5
Regelverk / forvaltningspraksis	6
Beveggrunner for bruk dyr til jakt/fiske	8
Tilbyder	8
Kjøper	9
Hensynet til dyret – vurdering av dyrevelferd under ulike faser	10
Innfanging og restitusjon	10
Holdfasen	11
Utsetting i naturen	12
Jakt-/fiskefasen	13
Etisk vurdering og konklusjon	15
Generelt	15
Opplevels- og rekreasjonsfiske fra merd/steng	17
Jakt i hegn	18
Oppdrett og utsetting av vilt	18
Utsetting av anadrom fisk (kultiveringstiltak)	19
Havbeite	19
Særuttalelse	20
Rådets aktiviteter	20

Jakt, fangst og fiske på dyr i hegn/steng, og utsetting av oppdrettete dyr i naturen for jakt/fiske

Uttalelse avgitt oktober 2005

Sammendrag

Rådet for dyreetikk har på anmodning fra Mattilsynet vurdert hvorvidt det er etisk forsvarlig 1) å arrangere fiske på oppdrettet fisk og innfanget villfisk som holdes i merd og å drive jakt på pattedyr i hegn, og 2) å sette ut oppdrettete dyr (pattedyr, fugl, fisk) i naturen for fangst.

Belastninger som påføres dyr må etter Rådets syn alltid stå i et rimelig forhold til den nytten mennesker har av bruken. Bruk av dyr for rekreasjon og spenning kan ikke anses som noen vital menneskelig interesse, og Rådet har i sin etiske vurdering derfor lagt avgjørende vekt på hensynet til dyret og dets velferd. Rådet mener at dyr skal holdes på en måte som sikrer god dyrevelferd og avlives på en måte som er mest mulig skånsom for dyret.

Rådet har vurdert dyrevelferden under 1) innfangning og restitusjon av dyr fanget i naturen, 2) hold i fangenskap, 3) jakt/fiske på dyr i et lukket system og 4) utsetting av oppdrettet dyr i naturen for seinere jakt/fiske. Rådet uttrykker bekymring for velferdsmessige forhold under innfangings- og restitusjonsfasen for villlevende dyr, herunder villfisk, som fanges inn i naturen og overføres til bur, hegn eller merd/steng. Denne bekymring omfatter også forholdene i holdfasen, spesielt der det er et mål at dyrene skal opprettholde naturlig frykt for mennesker.

Rådet er på prinsipielt etisk grunnlag meget skeptisk til en praksis der dyr slippes i et avgrenset område for jakt- eller fiskeformål, og også grunnleggende skeptisk til at oppdrettete dyr settes fri i naturen for jakt- og fiskeformål. Et flertall av Rådets medlemmer mener imidlertid at det er forsvarlig å tillate dette i tilfeller der den totale belastningen på dyret under og forut for jakt-/fiske situasjonen fremstår som mindre enn det som er tilfelle ved den alternative bruken av dyret (se særuttalelse fra mindretallet).

Virksomheter som tilbyr sportsfiske fra merd eller steng er ikke avhengig av å benytte villfanget fisk, da det også kan benyttes oppdrettsfisk. Et flertall av Rådets medlemmer mener ut fra en totalvurdering av hensynet til fiskens velferd, at fiske i et lukket system kan være akseptabelt under visse forutsetninger: Fiskens skal gis gode levevilkår med god plass, egnet vannkvalitet, fullverdig fôr og miljøberikelse i form av en tilnærmet naturlig biotop. Det skal benyttes tilstrekkelig dimensjonert fiskeutstyr slik at fisken kan tas opp uten unødig opphold, og den skal svimeslås/avlives av kyndig person umiddelbart etter at den er tatt opp. Belastningen på fisken må totalt sett være mindre enn det som er tilfelle ved en ordinær oppdrettsituasjon og slaktebehandling.

Rådet tar klar avstand fra jakt i hegn, og støtter et fortsatt forbud mot det.

Rådet mener videre at det kan være dyrevelferdsmessig problematisk å sette ut oppdrettet vilt og fisk i naturen. Dette gjelder også der formålet i seg synes etisk høyverdig, som bevaring av

truede arter. Dyrevelferdsmessige forhold bør være grundig utredet og vurdert på forhånd, og miljøforholdene under oppdrettet må sikre dyrene god velferd og helse og samtidig forberede dem på et liv i det fri, også vinterstid. Dette vil utelukke en del arter og for øvrig stille strenge krav til oppdrettsforholdene. Rådet mener det er høyst tvilsomt om dyr som nylig er satt ut i naturen kan anses som ville. Jakt bør derfor ikke tillates i samme tidsrom (samme år) som viltpleie foregår i form av utsetting.

Henvendelse / bakgrunn for uttalelsen

Saken er tatt opp etter en henvendelse fra Mattilsynets sentraladministrasjon som omhandler 1) jakt, fangst og fiske på dyr som holdes i fangenskap, samt 2) utsetting av dyr for jakt- eller fiskeformål. Spesielt spørres det om det er etisk forsvarlig å

- åpne for fiske av oppdrettet fisk og innfanget villfisk som holdes i merd
- sette ut oppdrettede dyr i naturen for jakt/fangst

Bakgrunnen for henvendelsen er bl.a. at Fiskeri- og kystdepartementet ønsker å styrke satsningen på kystturisme ved at det kan tilbys fiske på oppdrettsfisk og innfanget villfisk som holdes i merd.

Introduksjon og avgrensning

Mattilsynet fokuserer i sin henvendelse på fiske fra merd/steng og fiske/jakt/fangst på oppdrettede dyr etter at de er satt ut i naturen. I videste forstand gjelder saken jakt eller fiske på dyr som er satt ut i et inngjerdet eller på annen måte avgrenset område, eller på dyr som tidligere har vært holdt i fangenskap. Dessuten ligger et kommersielt motiv ofte i bunnen, det vil si at aktiviteten tilbys som ledd i en næringsvirksomhet. I denne uttalelsen vil Rådet konsentrere seg om problemstillingene Mattilsynet fremhever i sin henvendelse. Likevel finnes mange tilgrensende problemstillinger som det kan være naturlig å trekke inn i diskusjonen.

Oppdrett av truede arter for utsetting i naturen, eksempelvis fjellrev og vandrefalk, gjøres med et annet siktemål enn økonomisk gevinst, nemlig å bevare en spesiell art som har vanskeligheter med å klare seg. Den bakenforliggende årsak til artens tilbakegang er ofte menneskelig aktivitet, som tidligere jakt, forurensning, endring av biotoper og forrykkelse av økologisk balanse.

Kultivering av laksefisk for utsetting i vassdrag gjøres dels for å opprettholde eller gjenskape en tidligere naturlig forekommende bestand etter naturinngrep som vassdragsregulering eller rotenonbehandling, dels av hensyn til interesser fra grunneiere og sportsfiskere. Havbeite innebærer at oppdrettet fiskeyngel og unge krepsdyr settes ut i sjøen, med tanke på seinere fangst eller fiske.

Jakt på landlevende vilt i hegn, som hjort og villsvin, er ikke tillatt i Norge i dag. Endring av denne praksis synes heller ikke være etterspurt av verken Norges jeger- og fiskerforbund (NJFF), hjorteoppdretterforeningen eller miljøvernmyndighetene v/ Miljøverndepartementet og Direktoratet for naturforvaltning. Jakt i hegn er imidlertid relativt vanlig i mange andre land. Prinsipielt sett er jakt på hjort i hegn ikke særlig forskjellig fra fiske av torsk fra merd, og vil derfor være av interesse å diskutere. Det er også glidende overganger mellom jakt i hegn og jakt på naturlig avgrensede områder, som for eksempel på øyer.

Å åpne for jakt på eide dyr som holdes mer eller mindre fritt i naturen, som sau på fjellbeite eller tamrein, er neppe en aktuell problemstilling. Internasjonalt regelverk er dessuten til hinder for å kunne åpne for jakt på husdyr. Ikke desto mindre kan situasjonen være nyttig å diskutere i etisk sammenheng. Det finnes spesielle områder der dette faktisk gjøres i dag, som i forvaltningen av Rendalsreinen. Slakteavliving ved skyting (hjerneskudd) uten at dyret er fiksert, tillates i dag i hjortehegn. Bakgrunnen for dette er at det anses som mindre belastende for dyrene enn å fange dem inn og transportere dem levende til slakteri. Dette er ikke definert som jakt, men som bedøvningsmetode ved slakteavliving.

Regelverk / forvaltningspraksis

Ansvar for dyrevernregelverket er i dag delt mellom Landbruks- og matdepartementet og Fiskeri- og kystdepartementet, som respektivt har ansvaret for landlevende dyr og for fisk og sjøpattedyr¹. Mattilsynet og dyrevernemndene fører tilsyn med dyrevernregelverket på alle arter. Dyrevernlovens § 2 angir at ”*Det skal farast vel med dyr og takast omsyn til instinkt og naturleg trong hjå dyret så det ikkje kjem i fåre for å lida i utrengsmål.*” Avlaving av dyr reguleres i § 9: ”*Avlaving av dyr skal gjerast på slik måte at dyret ikkje kjem i fåre for å lida i utrengsmål.*” Bestemmelsen gjelder også under jakt og fangst. I § 14, pkt. 2 gis et forbud mot ”*å halde fisk i steng på slik måte at fisken kjem i fåre for å lida i utrengsmål.*”

¹ Inntil 2004 hadde Landbruksdepartementet eneansvaret for dyrevernlovgivningen.

Miljøverndepartementet (MD) og Direktoratet for naturforvaltning (DN) har ansvaret for viltloven og dens forskrifter, som omfatter viltlevende landpattedyr, fugler, krypdyr og amfibier, samt for forhold som angår ferskvannsfisk. Viltloven bygger på fredningsprinsippet (§ 3): ”Alt vilt, herunder dets egg, reir og bo er fredet med mindre annet følger av lov eller vedtak med hjemmel i lov.” Videre heter det at ”Ingen skal holde vilt i fangenskap med mindre annet følger av lov eller vedtak med hjemmel i lov”, og at ” Det er forbudt å fange, jage, drepe, eller skade fredet vilt”. Det er fram til i dag gitt dispensasjoner til å fange inn vill hjort for å overføre dyrene til hjortehegn. Viltlovens § 19 innehar bestemmelser om human jaktutøvelse: ”Jakt og fangst skal utøves på slik måte at viltet ikke utsettes for unødige lidelser og slik at det ikke oppstår fare for mennesker eller husdyr eller skade på eiendom.” Regelverket legger vekt på å videreføre norske jakt- og fangstradisjoner, som innebærer at man høster av et naturlig overskudd. Det er ikke tillatt å forfølge eller skyte vilt fra motorkjøretøy, og vilt skal kun felles med skytevåpen med ladning av krutt. DN fastsetter frednings- og jaktbestemmelser, herunder jakttider og tillatte fangstredskaper for de ulike arter.

I Norge har det vært et innarbeidet forvaltningsprinsipp at man ikke driver jakt, fangst eller fiske på dyr som holdes i fangenskap. Norge har eksempelvis ikke tillatt jakt på hjort eller dåhjort i hegn, i motsetning til Sverige. Dyrevernavens anvendelse i forhold til fiske som går under betegnelsen ”put and take” har tidligere vært vurdert av både Landbruksdepartementet og Statens dyrehelsetilsyn², som konkluderte med at slikt fiske bare unntaksvis kan aksepteres. Tillatelse har vært gitt for avstengte deler av fjordbasseng eller andre relativt store områder der fisken lever i tilnærmet naturlige omgivelser. Fiske i dammer i fornøyelsesparker og fiske direkte fra merd har derimot blitt stoppet.

Nylig har Fiskeri- og kystdepartementet gitt retningslinjer for godkjenning og drift av anlegg som tilbyr fiske i merd, innhegning eller annet avstengt område (put & take) gjeldende for 2005, som innebærer en klar lempelse av tidligere krav. Retningslinjene inneholder bestemmelser for å ivareta fiskens velferd, og omfatter krav om lavere tetthet enn i tradisjonelt oppdrett (veiledende maksimalt 5 kg fisk/ m³ vann), at bunnlevende arter må kunne legge seg på naturlig eller kunstig bunn, at miljøforholdene er slik at aggressiv og

² Statens dyrehelsetilsyn hadde tidligere ansvaret for oppfølging av dyrevernaven. Fra 2004 ble etatens funksjoner tillagt det nye forvaltningsorganet Mattilsynet (MT).

annen negativ atferd ikke oppstår, at fisken skal ha fôr slik at den ikke er unaturlig bitevillig, at fôret ikke skal brukes som agn, krav om enkeltkrok, forbud mot gjenutsetting ("catch and release") og at fisken skal avlives så snart som mulig, med slag i hodet etterfulgt av bløgging.

Jakt på utsatt oppdrettsvilt, eksempelvis fasaner, er meget vanlig i mange europeiske land, men har aldri fått stor utbredelse hos oss. Norge har dessuten et regelverk som begrenser adgangen til å drive jakt på vilt som er satt ut i naturen. Det gjelder her både en grense for seneste utsettingstidspunkt (20. juli) for jakt i ordinær jakttid samme år, og et krav om at viltet ved jaktstart må ha etablert et naturlig næringsøk og vise naturlig frykt for mennesker.

Lovverket regulerer hvilke dyrearter det er tillatt å oppdrette for utsetting. Oppdrett og utsetting av arter som hare, skogsfugl, grågåås, stokkand og fasan er kun underlagt meldeplikt til kommunen. Det er et krav at arten skal ha mulighet for å overleve i naturen, og dyr kan bare settes ut i områder der arten er naturlig forekommende fra før. Det finnes ingen landsoversikt over hvor utbredt slikt oppdrett og utsetting er, men myndighetene tror omfanget er lite. Erfaringene med å sette ut jaktbart vilt er gjennomgående negative, kanskje med unntak av ender. Det settes likevel ut en del fugl, vesentlig fasaner, i treningsområder for fuglehunder, der det trenes/konkurreres uten at det løsnos skudd. Fuglene vil imidlertid trekke ut av treningsområdet og er da i prinsippet jaktbart vilt.

Beveggrunner for bruk dyr til jakt/fiske

Tilbyder

Tilbydere av jakt/fiske på dyr, enten det dreier seg om fisk eller pattedyr som holdes i et avgrenset område, eller oppdrettet vilt som er satt ut i naturen, gjør dette som en næringsvei. Turisme, spesielt opplevelsesturisme, er et økende segment i Norge. Virksomheten er naturbasert og derfor særlig aktuell i distriktene, hvor myndighetene i mange år har oppfordret folk til å være kreative, utnytte utmarksressurser og skape sine egne arbeidsplasser.

Turisme basert på fiske har fått stor utbredelse mange steder. Dette fisket kan foregå fritt i sjøen eller etter kjøp av fiskekort i elver og innsjøer. Når det gjelder fiske i ferskvann, drives ikke sjelden en form for kultiveringsarbeid med utsetting av fisk. Sportsfiske i merd/steng i sjøen kan være et ekstra tilbud som gir større inntjeningsmulighet enn kun utleie av hytter og båt på kysten og salg av fiskekort for innlandsfiske. Yrkesfiskere vil dessuten kunne få mer ut

av sine kvoter ved å levere levende fisk til slike anlegg, og oppdrettere, enten de driver et fangstbasert havbruk eller tradisjonelt oppdrett, vil kunne oppnå en bedre pris enn ved å levere fisk gjennom ordinære salgskanaler. Virksomheten kan lett kombineres med annen næring og betyr dermed flere bein å stå på.

Salg av jakt eller utleie av jaktterreng har alltid vært en inntektskilde for grunneiere, først og fremst gjelder dette elg- og rypejakt. Selv om elgjakt tradisjonelt har vært drevet av grunneierne selv og andre innenbygdsboende og hatt moderate priser, kan det i dag oppnås gode priser i områder med mye vilt. Dessuten kan det oppnås betydelige økonomiske ringvirkninger i form av guiding, utleie av innkvartering og matservering. Ved å øke bestanden av jaktbart småvilt gjennom utsetting, håper tilbyder å øke interessen og betalingsvilligheten også for småviltjakt. Å tilby jakt i hegn kunne, dersom det var tillatt, være et virkemiddel for å øke lønnsomheten i hjortenaeringen.

Kjøper

De som driver jakt og fiske for rekreasjon nevner ofte flere beveggrunner for dette: Matauk, naturopplevelse og spenning, kameratskap og samarbeidet med jakthunden. For mange har nok mataukaspektet kommet mer i bakgrunnen i våre dager, men det regnes fortsatt som spesiell stas å servere kjøtt fra egen jakt eller selvfisket fisk. Når det gjelder opplevels- og spenningsaspektet, vil det trolig være forskjellige syn på hva dette består i. Er spenningen primært knyttet til det å finne viltet og å klare å komme på skuddhold av det, eller er den i første rekke assosiert med det å drepe dyret? Og for fiske, er det å være ute i naturen, finne en god fiskeplass og å spekulere på hva slags og hvor stor fisk man eventuelt får, en vesentlig del av opplevelsen, eller er spenningen i første rekke det å hale en torsk opp av vannet?

For noen jegere/fiskere vil det utvilsomt framstå som lite utfordrende og derfor uinteressant å skyte en halvtam hjort i et hegn eller fiske i et steng der man nesten er garantert å få en torsk på en gitt størrelse på kroken.

Følelsen av "fair play" – at viltet skal ha en sjanse til å unnsnippe – har vært en del av jaktetikken. For lett jakt kalles ofte nedsettende for "slakt". Dette er en av grunnene til at det ikke er tillatt å benytte motorkjøretøy eller bruke kunstig lys under jaktutøvelse i Norge.

Erfaringer fra andre land viser imidlertid tydelig at det kan være betydelig interesse for jakt- og fisketilbud med nærmest garantert utbytte. I vårt travle samfunn er det etterspørsel etter tidsbesparende løsninger. Fiske i steng vil med stor sannsynlighet resultere i en fiskeopplevelse, uansett forkunnskap. Fiske- eller jaktopplevelsen trenger heller ikke ta all verden av tid, noe som kan være attraktivt for folk som skal rekke alt. Ikke alle, spesielt ikke turister, kjenner til de gode fiskeplassene, er båtvante eller disponerer båt. Man får dessuten profesjonell hjelp til behandling av fangsten. Ved jakt i hegn, eller i områder der viltpopulasjonen er betydelig økt gjennom utsetting, vil jegeren med stor sannsynlighet få en skuddsituasjon, og jakten kan være unnagjort på noen timer i stedet for dager.

Hensynet til dyret – vurdering av dyrevelferd under ulike faser

I det følgende gjennomgås dyrevelferdsmessige forhold for dyr som er, eller har vært holdt, i fangenskap, inkludert de fasene som går forut for selve jakt-/fiske-situasjonen. Dette gjelder innfangning av et viltlevende dyr, hold av dyret og eventuelt dets avkom i fangenskap, overføring til fangsthegn eller utsetting i naturen, samt selve jakt/fiske-situasjonen.

Innfanging og restitusjon

En innfangning av et vilt dyr vil sannsynligvis innebære stress for de aller fleste arter virveldyr. Størrelsen på stressbelastning og konsekvensene av denne avhenger av mange faktorer.

Frykten i innfangingssituasjonen skyldes innestenging der flukt er umulig og nærhet til mennesker. Frykten avhenger bl.a. av fangstmetoden, og eksempelvis bedøvelsespil må i denne sammenheng anses som relativt skånsomt. Dyrets alder kan ha betydning, i det helt unge individer ikke alltid utviser frykt for mennesker.

Noen fangstmetoder vil kunne gi fysiske skader. Dette gjelder for eksempel bås-/burfeller og nett der dyret prøver å komme fri og kan skade hud, klør og tenner. Når det brukes snurrevad ved levende fangst av fisk, vil hud og øyne kunne skades mot materialet i nota. Bortimot all fisk med lukket svømmeblære, som torsk, får denne sprengt. Når det fiskes på store dyp, kan det også opptre gassblærer i øynene. Lang fisketid, høy fart og rask trekking av redskapet vil forsterke risikoen for skader.

Konsekvenser av innfangning kan være fysisk og psykisk utmattelse, med økt dødsrisiko selv hos tilsynelatende uskadde dyr i dagene etterpå ("capture myopathy"). Det er uvisst, men ikke usannsynlig, at det hos høyere dyrearter vil kunne forekomme langtidsvirkninger av psykiske påkjenninger.

For fangstbasert havbruk angir Havforskningsinstituttet at torsk etter innfangning søker mot bunnen i restitusjonsmerden, men beveger seg i vannmassene igjen etter et par dager. Svømmeblæra er funksjonell etter ca. en uke, og sårskader i munnen (etter krokfiske) er helet etter ca. 1 måned. Det er uvanlig at villfanget torsk begynner å ta til seg fôr før det har gått ca. 4 uker.

Holdfasen

Etter innfangningen og restitusjonsfasen vil dyret holdes permanent eller i en periode i fangenskap. Det innfangede dyret kan brukes til avl for oppdrett av neste generasjons dyr som skal settes ut, eller føres opp til det når en alder, størrelse eller kvalitet som er egnet for det som er formålet med holdet. Holdfasen vil i prinsippet være lik uansett om dyret er villfanget eller avlet i fangenskap, men den mentale belastningen vil sannsynligvis være størst for dyr som er villfanget. Dyr som er født i fangenskap, får tidlig kontakt og gode erfaringer med mennesker, vil lettere kunne bli tamme enn individer som er fanget fra det fri. Unge dyr vil lettere kunne tilpasse seg et liv i fangenskap enn voksne individer, dette gjelder også fisk. Det vil også være artsforskjeller med hensyn på hvor lett eller vanskelig et dyr tilpasser seg et nytt miljø. Muligens vil arter med stor læringsevne være mer fleksible og tilpasningsdyktige.

Det vil være et dilemma om man skal søke å beholde naturlig "vill" oppførsel hos dyret, eller prøve å "temme" det. Naturlig atferd hos ville dyr innebærer i de fleste tilfeller frykt for mennesker. Slik frykt er uten tvil betenkelig av hensyn til dyrevelferden i holdfasen, der dyrene er påtvunget tett kontakt med mennesker. En mest mulig naturlig fryktrespons er imidlertid viktig for dyrets sjanse for å overleve dersom det skal settes ut i naturen. At dyret viser naturlig frykt for mennesker er også viktig for jegerens jaktopplevelse (følelse av "fair play"), i noen tilfelle faktisk et lovpålagt krav.

Nær kontakt med mennesker og samtidig isolasjon fra artsfrender vil kunne forstyrre utviklingen av artsspesifikk, normal atferd. Det er vel kjent at rådyrkalver, spesielt bukker,

som er flasket opp hos mennesker ofte retter seksuell atferd og aggresjon mot mennesker når de blir kjønnsmodne. Andunger som ruges ut kunstig vil preges på mennesker eller et annet bevegelig, større objekt som de ser like etter klekkingen, i stedet for andemor. Selv mindre avvik ved atferden vil kunne bety at dyret seinere blir avvist av viltlevende artsfrender.

Forholdene som tilbys dyra vil ha stor betydning for velferden i holdfasen. Det vil være forskjell på om dyret tilbys et tilnærmet naturlig habitat eller et stimulifattig bur eller merd. Viktige faktorer vil være plassforhold, dyretetthet, tilgang på skjulesteder, hva slags fôr som brukes og kvalitet av tilsyn. Erfaringsmessig oppstår ofte helseproblemer ved oppdrett av nye arter. Grunnleggende kunnskap om artens næringsbehov og hva som er nødvendige bestanddeler i fôret, kan mangle eller være ufullstendig. Spekteret av sykdommer hos arten og potensielle helseproblemer i fangenskap vil være mindre kjent enn hos tradisjonelle husdyr. Avstamning er ukjent, noe som kan øke risikoen for innavl. Høy tetthet av dyr øker smittepresset, og stress påvirker immunforsvaret med økt fare for sykdomsutbrudd.

I noen tilfelle kan holdfasen gli direkte over i fangstfasen, eller dyret overføres til et nytt avgrenset område (hegn/merd) der jakt/fiske foregår. I andre tilfelle skal dyret settes fri i naturen.

Utsetting i naturen

Plutselig frihet kan være en vanskelig overgang for et dyr som har levd hele eller store deler av sitt liv i fangenskap. Dette gjelder uansett om formålet med utsettingen er å styrke bestanden av en art som fjellrev eller laks, eller å øke antall jakt situasjoner for jegerne den påfølgende jakt sesong. Storaas og Punsvik (1996) skriver i boka Viltforvaltning at det utsatte viltet ”gjerner har en atferd som er godt tilpasset hurtigmat for hauk og rev”. Oppdrettsviltet mangler erfaring, de har ikke lært å passe seg og finne skjul og er ukjent med hvilke farer som finnes. De risikerer å sulte fordi de ikke har lært å finne mat selv. Det er sannsynlig at de opplever frykt og usikkerhet i et fremmed miljø der de er ukjent med alt. De risikerer dessuten å bli avvist og jaget av artsfrender, fordi de har avvikende atferd eller befinner seg på en annens territorium.

Kultiveringsfisk settes ut i ulike aldre, fra øyerogn til fisk på 1-2 år. Det er gjort studier over overlevelse og dødelighet hos utsatt fisk, men disse er ikke entydige. Forskjellen i dødelighet

mellom vill og utsatt fisk er trolig mindre dersom det settes ut øyerogn/ungel sammenliknet med ungfisk/smolt.

Det er likevel fullt mulig at gjennomtenkte miljøforhold i hold-fasen kan forberede dyret, enten det gjelder fisk, fugl eller pattedyr, tilstrekkelig godt til at dyret takler et liv i frihet.

Jakt-/fiskefasen

Ved fiske i merd/steng og jakt i hegn kan dette i prinsippet foregå samme sted som dyrene har vært holdt, eller dyrene overflyttes til et eget område. Jakt- og fiskemetoder i hegn, merd og etter utsetting i naturen, blir i alt vesentlig likt som det som foregår ved ordinært jakt og sportsfiske, men skiller seg mye fra avliving ved slakting av oppdrettsfisk og -vilt i Norge.

Storvilt. Under ordinær jakt på hjortevilt rettes skuddet mot hjerte-/ lungeregionen.

Dødsårsaken er oksygenvikt til hjernen på grunn av blodtrykksfall og indre forblødning. Det er ikke uvanlig at dyret kan bevege seg mer enn hundre meter, selv etter et riktig plassert skudd. Det er mangelfull dokumentasjon av tid til død og skadeskytingsfrekvens i Norge. En mindre undersøkelse (Øen 1995) viste at median tid fra påskyting til død var ca. 4 min. hos elg. En større undersøkelse (NINA 2004) viser at 60 % av påskutt elg dør av ett skudd.

Skudd mot hodet regnes som uforsvarlig ved jakt på hjortevilt, på grunn av stor fare for skadeskyting, siden hodet er relativt stort og hjernen relativt liten. Riktig utført gir hjerneskudd øyeblikkelig bevissthetstap og død. Hjerneskudd benyttes lovlig som bedøvnings-/avlivingsmetode ved slakting av oppdrettshjort. Det benyttes da en øvet skytter som skyter fra kort hold mens dyret er i ro, gjerne på føringsplassen.

Under jakt på hjort i hegn vil avlivingsmetoden være den samme som under ordinær jakt, skudd mot hjerte-/lungeregionen. Siden dyret ikke er uvant med å se mennesker, vil det neppe bli like uroet som en vill hjort. Det kan imidlertid tenkes at dyret vil kunne oppleve mer frykt i en eventuell forfølgelsessituasjon, fordi det har et begrenset område å bevege seg på.

Erfaringer med forfølgelse i hegnet vil kunne medføre at hegnet generelt oppleves som utrygt, og innebære en mer kronisk stressituasjon, dersom jakten drives i det samme hegnet som dyrene vanligvis befinner seg i. Situasjonen vil i så måte være tilsvarende som ved jakt på en vill populasjon på en øy, med den forskjell at i sistnevnte tilfelle kan dyret eventuelt svømme

vekk. Ved skadeskyting vil det være større sjanse for å gjenfinne og avlive dyret når det befinner seg innenfor et begrenset område, enn tilfellet er under ordinær jakt.

Sammenliknet med slakteavliving av oppdrettshjort, som utføres ved hjerneskudd på kort hold, vil uttak i form av jakt i hegnet etter Rådets syn innebære et betydelig dyrevernmessig tilbakeskritt.

Småvilt. Småvilt som hare og fugl skytes vanligvis med haglegevær. Om, og hvor fort dyret dør, avhenger av hvor på kroppen det er truffet og av hvor mange hagl. Danske undersøkelser tyder på at skadeskyting er meget vanlig under fuglejakt.

Det vil neppe være aktuelt å holde hare i hegn for jaktformål, men når hare settes ut på øyer kan situasjonen i praksis bli den samme. Noen av de forhold som er omtalt over for jakt på hjortevilt i hegn, vil da ha gyldighet.

Jaktmetoden på hare og fugl som er satt ut i naturen vil være lik den som brukes under ordinær jakt. Oppdrettsvilt vil trolig løpe en større risiko for å bli skutt, fordi de ikke er like forsiktige og vare som villfødte individer. For utsatt hare gjelder dessuten at den vil være mindre kjent i terrenget og vanskeligere vil kunne riste av seg en harehund. Jegeren kan muligens komme på kortere hold, fordi frykten for mennesker er mindre, og dermed lettere få inn et dødelig skudd. Sannsynligheten for å gjenfinne skadeskutte dyr er, som ved ordinær jakt, i stor grad avhengig av bruk av hund.

Individer som overlever jakten vil trolig ha større dødelighet forårsaket av matmangel og ville predatorer enn det som er tilfellet hos villfødte dyr, fordi dyr som er satt ut i ikke på sammen måte er tilvendt et liv i naturen. Noen dyr som settes ut, som fasaner, er dessuten i utkanten av sitt naturlige geografiske utbredelsesområde og vil ha vanskeligheter med å klare seg i harde vintre.

For oppdrettsvilt vil alternativet til utsetting og jakt vil være en kontrollert slakteavliving, som iallfall i prinsippet kan utføres på en sikker og dyrevernmessig forsvarlig måte.

Fisk. Belastningen på en fisk i fangstsituasjonen vil bl.a. avhenge av hvilken fiskeredskap som benyttes og hvordan utstyret brukes. Ved sportsfiske benyttes oftest krokredskap.

Belastningen på fisken vil bestå av en fysiologisk stressrespons og sannsynligvis frykt og smerte forårsaket av selve kroket, frihetsberøvelsen og trykkendring, og vil variere med hvor den er krokert, tiden det hele varer og videre behandling når fisken er tatt opp. Mange av disse faktorene har fiskeren kontroll med.

Ved fiske i merd/steng vil fiskemetoden være krokredskap. Dersom fisken dras inn uten unødig opphold og avlives straks, vil fangstmetoden være mer skånsom enn det som vanligvis er tilfelle i fiskeriene når det brukes trål, garn, line mv. Metoden kan også innebære mindre total belastning enn det som er tilfelle ved slakting av oppdrettet fisk, når denne omfatter transport, pumping, trengning og bedøving med CO₂. I et steng beregnet for sportsfiske, slik det har vært praktisert, gis fisken bedre forhold enn det som er tilfelle i merd for fangstbasert eller tradisjonelt oppdrett, med hensyn på lavere tetthet og god vannkvalitet og miljøberikelse i form av en overveiende naturlig biotop. Problemet i denne sammenheng er at fisken, om den opprinnelig var en villfisk, tidligere har vært fanget inn fra det fri, med de betydelige velferdsmessige belastninger fangstmetoden og tilvenningsprosessen innebærer.

For laksefisk som er satt ut i et vassdrag vil fiskemetoden vil være identisk med den som brukes på naturlig forekommende vill laksefisk. Utsatt fisk som ikke blir fisket, vil avhengig av konkurranseforholdene kunne ha forøket dødelighet sammenliknet med villfisk, bl.a. pga redusert evne til å finne naturlig føde og å unnsnippe naturlige predatorer. Det er få alternative anvendelser av kultiveringsfisk, da disse fiskestammene normalt ikke er regningssvarende å benytte i oppdrett.

Etisk vurdering og konklusjon

Generelt

Rådet for dyreetikk har som utgangspunkt at mennesker har moralske forpliktelser overfor dyr. Rådet mener dessuten at det moralske ansvaret øker med graden av menneskelig inn gripen i dyrets liv. Størst kontroll og dermed størst ansvar har mennesker overfor dyr som holdes i vår varetekt, som familiedyr, landbrukets husdyr og oppdrettsfisk. Tilsvarende er vårt moralske ansvar ikke like vidtrekkende overfor viltlevende dyr, fordi de lever utenfor vår kontroll. Dette forandrer seg imidlertid dersom mennesker for kortere eller lengre tid tar ville dyr i forvaring. Også når mennesker gjennom naturinngrep endrer dyrs leveområder og

levevilkår, eller driver aktiv jaktforvaltning, medfører dette samtidig et ansvar for å ivareta hensynet til dyrs velferd.

Rådet peker på at det erfaringsmessig er store velferdsmessige utfordringer når ville dyr skal fanges inn og tilpasses et nytt, kunstig miljø. Dette er noe av bakgrunnen for at viltloven har et generelt forbud mot at ville dyr fanges og holdes i varetekt, at retningslinjene for dyreparker sier at villfangede dyr ikke skal brukes, og at pelsdyrforskriften ikke tillater å sette villfangede dyr i farmer.

Rådets uttalelse omhandler hvorvidt det er etisk forsvarlig å drive jakt eller fiske på dyr som er satt ut i et inngjerdet eller på annen måte avgrenset område. Belastninger som påføres dyr som holdes i menneskers varetekt må etter Rådets syn alltid stå i et rimelig forhold til den nytten mennesker mener å ha av bruken. Om nytteverdien er liten, tilsier det at belastningen på dyret må være minimal dersom bruken skal være etisk akseptabel. Men heller ikke i de tilfeller der formålet fremstår som svært viktig, kan hensynet til dyrevelferden settes til side. Det bør uansett gå en absolutt grense for forsvarlig behandling av dyr. I dette tilfellet er det imidlertid ingen tvil om at formålet *ikke* gjelder livsnødvendige menneskelige behov, snarere overskudds fenomener som rekreasjon og opplevelse. Rådet stiller seg på prinsipielt grunnlag derfor negativ til en praksis der dyr settes ut på et avgrenset område for jakt- eller fiskeformål. For at jakt/fiske i lukkede systemer eventuelt skal kunne aksepteres på et etisk grunnlag, må det kunne sannsynliggjøres at belastningen på dyret totalt sett er mindre enn det som er tilfelle ved den alternative bruken av dyret. Rådet har i sin vurdering derfor lagt avgjørende vekt på de dyrevelferdsmessige aspektene.

Uttalelsen omhandler også utsetting av dyr i naturen for jakt- eller fiskeformål, når dyrene har levd hele eller store deler av sitt liv i fangenskap. Heller ikke dette formålet berører essensielle menneskelige interesser, og hensynet til dyrenes velferd må kunne tillegges stor vekt. Etter Rådets syn tilsier ansvaret som mennesker har for dyrs velbefinnende, at dyr som holdes i menneskers varetekt ikke bør settes fri i naturen med mindre det er overveiende sannsynlig at de er i stand til å klare seg selv, også gjennom vinteren.

Rådet mener at avlaving av dyr alltid skal gjennomføres på en for dyret mest mulig skånsom måte. For eide dyr og andre dyr som eventuelt er i menneskers varetekt, innebærer dette normalt at de ikke skal jaktes på eller fiskes.

To av Rådets medlemmer mener at det går ut over akseptable grenser for menneskelig utnyttelse av dyr, å benytte dyr som er eller har vært holdt i fangenskap til rekreasjonsfiske og –jakt. De har avgitt en særuttalelse som er tatt inn bakerst i dokumentet.

Opplevelses- og rekreasjonsfiske fra merd/steng

Virksomheter som tilbyr fiske fra merd/steng kan bygge virksomheten på oppdrettsfisk eller villfanget fisk, ofte som en del av såkalt fangstbasert havbruk. Rådet for dyreetikk uttrykker stor bekymring på den tildels betydelige velferdsmessige belastningen som påføres vill fisk som fanges levende, selv om fangsten i prinsippet foregår på en måte som tar dyrevernhensyn, sammenliknet med metodene i tradisjonelle fiskerier av samme art. Rådet bygger sin vurdering på rapporter om fangstbasert havbruk utarbeidet av Havforskningsinstituttet, Vitenskapskomiteen og en arbeidsgruppe under Mattilsynet/Fiskeridirektoratet. Innfangings- og restitusjonsfasen, slik den er beskrevet i disse rapportene, gir etter Rådets mening ikke akseptabel dyrevelferd. Det ligger imidlertid utenfor denne uttalelsen å gå grundig inn på problemstillinger knyttet til fangstbasert havbruk. Rådets flertall har derfor begrenset seg til å vurdere *tilleggsbelastningen* som sportsfiske måtte medføre for fisken sammenliknet med fangstbasert havbruk og vanlig oppdrett.

Fiske med stang, der fisken uten opphold tas opp og avlives, kan fremstå som like skånsomt for fisken som den samlede belastning av transport, pumping og slaktebedøving med CO₂ ved fiskeslakteri, slik dette vanligvis foregår i dag. Gitt at fisken som overføres til fiskestenet sikres et bedre miljø med hensyn på vannkvalitet og gis gunstigere betingelser som lav tetthet, miljøberikelse i form av en iallfall delvis naturlig biotop og variert fôr, vil dette innebære en velferdsmessig gevinst sammenliknet situasjonen i holdfasen i fangstbasert eller tradisjonelt oppdrett. Det er videre viktig at det benyttes egnet fiskeutstyr slik at fisken kan dras inn uten unødig opphold, at fisken løftes opp fra vannet med hov, og at den svimeslås/avlives umiddelbart av kyndig person. Dersom disse forhold er ivaretatt, mener Rådet at tilleggsbelastningen som fisken utsettes for er liten, og at velferden samlet kanskje til og med er bedre enn det som er tilfelle for fisk i fangstbasert eller vanlig oppdrett.

Med de over nevnte forbehold og forutsetninger for virksomheten, der det settes bestemte krav til fisk, miljø og avlivingsmåte, mener Rådets flertall at sportsfiske fra avstengt område kan være forsvarlig.

Jakt i hegn

Rådet for dyreetikk vil sterkt fraråde at det åpnes for å drive jakt på dyr i hegn. Jakt innenfor et avgrenset område vil kunne være en stressfaktor for dyra. Avliving av dyr ved skudd mot hjerte-/lungeregionen innebærer sjelden øyeblikkelig bevissthetstap og det er dessuten en reell fare for skadeskyting under jakt. Dyr bør avlives så skånsomt som mulig, og Rådet mener at for oppdrettshjort i hegn er den beste metoden i dag hjerneskudd fra kort hold, utført av profesjonell skytter, uten at dyret først er fanget inn. Mangel på fiksering innebærer utvilsomt en viss risiko for skadeskyting, men Rådet mener at denne ulempen mer enn oppveies av at man unngår å stresse samtlige dyr ved å samle/skille dem. Å skulle fange inn et ikke domestiserte dyr og transportere det levende til slakteri innebærer en betydelig stresspåkjenning, og avliving på stedet er derfor å foretrekke av hensyn til dyret.

Oppdrett og utsetting av vilt

Mens en rekke eksempler viser at fremmede arter som er introdusert i nye biotoper (eksempelvis mink og kongekrabbe) klarer seg langt bedre enn ønskelig, har utsetting for å styrke naturlig forekommende, men sårbare bestander mer sjelden lykkes. Det er likevel gjennomført nordiske prosjekter med oppdrett og utsetting av truede arter som vandrefalk og hubro, som er karakterisert som vellykkede. For tiden forsøkes oppdrett av fjellrev i fangenskap med tanke på fremtidig utsetting.

Erfaring viser at det kan være vanskelig å holde vilt i fangenskap uten problemer av helse- og velferdsmessig art. Dette skyldes dels mangel på kunnskap, dels mangel på mulighet til å kunne tilfredsstille dyras behov under de forhold som det er praktisk og økonomisk mulig å tilby.

Det er dyrevelferdsmessig problematisk å sette ut oppdrettet vilt i naturen, uansett om formålet i seg selv kan karakteriseres som ideelt, som å redde en truet art. Dersom utsetting skal kunne forsvares, bør det etter Rådets syn levnes liten tvil om at dyret er forberedt til å møte utfordringene i naturen og være i stand til å overleve en norsk vinter. Denne

forutsetningen vil i utgangspunktet utelukke en del arter og for øvrig stille strenge krav til oppdrettsforholdene for andre.

Rådet mener at det ikke bør drives jakt på arter som nylig er satt ut i området, fordi det kan reises tvil om dyrene kan anses som ville, det vil si at de har en atferd og erfaring som gjør dem i stand til å greie seg i naturen. Dyr som er i menneskers varetekt skal avlives på beste måte, noe som vanligvis er uforenlig med å slippe dem løs for noe seinere å kunne skyte dem. Jakt bør etter Rådets mening ikke tillates i samme tidsrom (samme år) som viltpleie foregår i form av utsetting.

Rådet for dyreetikk konkluderer likevel med at viltstell basert på utsetting av oppdrettet vilt kan være forsvarlig under visse forutsetninger. Virksomheten bør da være et ledd i en planlagt oppbygging av en levedyktig populasjon av en viltart. Velferdsmessige forhold bør være grundig utredet og vurdert på forhånd, og miljøforholdene under oppdrettet må sikre dyrene god velferd og helse og samtidig forberede dem på et liv i det fri.

Utsetting av anadrom fisk (kultiveringstiltak)

En fisk som har vært holdt i et karmiljø, har ikke nødvendigvis forutsetninger for å overleve i et naturlig miljø. Det er rimelig å anta at det hos fisk som hos andre virveldyr er viktig med tidlig eksponering for å lære å finne mat og å unngå farer. Dette er trolig en av årsakene til at det de siste årene er satset mer på utplanting av befruktet øyerogn. Miljøet på utsettingsstedet bør være vurdert med hensyn på bl.a. næringsgrunnlag og vannkvalitet.

Noe av den samme argumentasjonen som er ført når det gjelder oppdrett og utsetting av landlevende vilt, vil derfor være gyldig for kultiveringsfisk. Blant annet bør fisken som settes ut ikke ha vesentlig lavere sjanse til å overleve enn en vill fisk på samme utviklingstrinn.

Havbeite

Havbeite innebærer at man setter ut fiskeyngel eller unge krepsdyr i et naturlig vannmiljø, med tanke på seinere fiske eller fangst. I noen tilfeller gjøres det forsøk på å redusere predasjonspresset på de utsatte organismene. Hvorvidt havbeite er etisk akseptabelt, vil avhenge av i hvilken grad virksomheten griper inn i naturens balanse, og videre at dødelighet og faren for å lide hos angjeldende art ikke er vesentlig høyere enn tilfellet er for naturlig

yngel. Spørsmålet er bl.a. hvor mye av livsnødvendig atferd som er medfødt og hvor mye som må læres/forberedes før utsetting.

Særuttalelse

To medlemmer av Rådet, Toralf B. Metveit og Karin Westrheim, tar på prinsipielt grunnlag avstand fra turistfiske og rekreasjonsjakt på dyr i lukkede systemer, eksempelvis merd/steng og hegn. Det samme gjelder utsetting av oppdrettede dyr i naturen med henblikk på seinere jakt. Bruk av dyr på denne måten går etter vårt skjønn ut over akseptable grenser for menneskelig utnyttelse av dyr. Etikk er et videre begrep enn jus. Vi vil allikevel nevne dyrevernløvens paragraf 2, som tar sikte på å hindre at "dyr kjem i fåre for å lida i utrensmål."

Rådets aktiviteter

Rådet har behandlet saken over 4 møter i 2005. Rådet har som ledd i sin vurdering besøkt hjortehegnet på Maarud Gaard, Disenå, og hatt møte med Rita West, Forsøl Levendefisk, Hammerfest, om innfangning, hold og rekreasjonsfiske på torsk i steng.